

Элмуратов Ш.З., Балтабаев А.Г.

**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ЖАНА ДҮЙНӨДӨГҮ ЖУМУШСУЗДУК
(негизги бет алышын анализдөө)**

Элмуратов Ш.З., Балтабаев А.Г.

**БЕЗРАБОТИЦА В КЫРГЫЗСТАНЕ И В МИРЕ
(анализ основного направления)**

Sh.Z. Elmuratov, A.G. Baltabaev

**UNEMPLOYMENT IN KYRGYZSTAN AND IN THE WORLD
(analysis of the reception of the main)**

УДК: 316.3/4

Макалада Кыргыз Республикасындагы жумушсуздуктун өнүгүшүндөгү тенденциялар көрсөтүлүп, эмгекке жөндөмдүү калкты чет өлкөлөрдө жумуш менен камсыз кылуунун натыйжалуу ыкмалары каралып, жумуштуулукту камсыз кылуу жана жумушсуздукту жоюу мүмкүнчүлүгү анализделет.

Негизги сөздөр: жумушсуздук, калкты камсыз кылуу, талдоо жүргүзүү, иш менен камсыз кылуу, көйгөйлөрү.

Статья посвящена анализу одной из главных социально-экономических проблем Кыргызстана - безработице, рассматриваются эффективные способы обеспечения работой трудоспособного населения в зарубежных странах, проанализированы возможности преодоления безработицы и обеспечения занятости в Кыргызстане.

Ключевые слова: безработица, население, обеспечение, анализ, занятость, проблемы.

The article deals with such a major socioeconomic problem of Kyrgyzstan as an unemployment, which is peculiar to not only the Kyrgyzstan reality. The research reviews tendencies of the current unemployment progression in the Kyrgyzstan, and considers the efficient ways of employment of the able-bodied population in the foreign countries. The authors discuss the possible means of the unemployment regulation and employment projects in Kyrgyzstan.

Key words: unemployment, population, security, analysis, employment, problems.

Кыргыз Республикасынын мыйзамына ылайык төмөнкү эмгекке жөндөмдүү жарандар – жумушсуз деп эсептелет:

- жумушу жана кирешеси жоктор;
- адистигине дал келүүчү жумуш издеп жумуш менен камсыз кылуу органдарында катталгандар;
- жумуш издегендер жана жумушка түшүүгө даярлар.

Экономикалык көз караш менен, өндүрүш күчүн же жумушчу күчүн натыйжасыз колдонуу – өндүрүш кубаттуулугунун толук эмес жумуштуулугуна, ошондой эле коомдук ресурстардын толук эмес колдонулушуна, потенциалдык дүң продукциянын жана өлкөнүн улуттук кирешесинин төмөндөшүнө алып келет. Ал эми социалдык көз карашта, жумушсуздук –

социалдык көйгөйлөрдүн курчушуна жана коомдо – коомдук чыңалууга алып барат. Бул себептер менен экономикалык система өзүнүн өндүрүштүк жөндөмдүүлүгүн толук эмес көлөмдө колдонуу менен натыйжасыз иштей баштайт.

Жумушсуздук ар бир адамды ойлондурган, кайсы өлкө болбосун кендирди кескен маселе. Кыргызстандагы күндөн-күнгө курчуп бараткан жумушсуздук көйгөйүн чечүү өкмөттүн милдетиби же ар бир атуул өз иш ордун түзүп алууга умтулуш керекпи – деген суроого жооп издеп көрүүнү чечтик.

Жумушсуздук көйгөйү Кыргызстанды кеңири кучагына алгандыгы баарыбызга маалым. Жумушсуздуктун саны жылдан жылга көбөйүүдө дейбиз, кыргыз өкмөтү аны азайтуунун үстүндө иштеп жатканын билдирүүдө. Бирок, натыйжалуу майнап байкалбайт.

Расмий статистикага таянсак, 2013-жылдын 1-декабрына карата жумуш издеп мамлекет органдарына каттоодо турган жумушсуз калктын саны 95,3 миң адамды түзгөн. Бул көрсөткүч 2012-жылдын тийиштүү күнүнө салыштырганда 1,3%га төмөндөгөн, катталган жумушсуздардын жалпы санынын 51,7% аялдар түзгөн.

2014-жылдын 1-ноябрга карата республикадагы жумушсуздардын саны калктын 2,4 пайызын түзгөн. Жалпы жумушсуздардын саны 205,7 миң адамды түзгөн. Мурдагы жылга караганда кайра жогорулаган. Жаштар, эмгек жана миграция министрлигине караганда өлкө калкынын саны ошол убакта 5 миллион 874 миң 100 адам болсо, анын экономикалык активдүү катмары 2 миллион 468,7 миң адамды түзүп калктын жалпы санынын 62,5%ын түзгөн. 2014-жылы жумуш берүү кызматында 96 миң жумушсуз жаран каттоого алынган, мекеме жыл башынан бери 38 миң адамга жумуш сунуштаган. Бир бош орунга 13 адам талапкер болууда.

Ошентип, эмгек министрлигинин маалыматы боюнча жумуштуулуктун деңгээли 57,3%ды түзсө жалпы жумушсуздуктун деңгээли – 8,3% түзгөн. Расмий катталган жумушсуздардын саны 58 246 адамды түзүп,

өткөн жылдын деңгээлинде калган же жалпы жумушсуздардын 48,9% аялдар, 51,1% эркектер түзгөн.

Жумушсуздуктун деңгээли – экономиканын жалпы абалын чагылдырган негизги көрсөткүч болуп эсептелет. Ал сыңары Кыргызстандагы жумушсуздук көйгөйү өтө актуалдуу көйгөй болуп эсептелет.

Таблица 1. Расмий түрдө катталган жумушсуздардын жынысы жана билими боюнча саны (адам).

Көрсөткүчтөрдүн аталыштары	2012	2013	2014
Бардыгы	60 367	58 397	58 246
Жогорку	7 506	7 468	7 964
Атайын орто	12 052	11 982	11 576
Жалпы орто	32 901	31 844	30 409
Толук эмес орто	7 908	7 103	8 297
Эркектер			
Бардыгы	29 622	28 266	27 916
Жогорку	3 309	3 483	3 818
Атайын орто	5 439	5 691	5 403
Жалпы орто	16 770	16 186	14 957
Толук эмес орто	4 104	2 906	3 738
Аялдар			

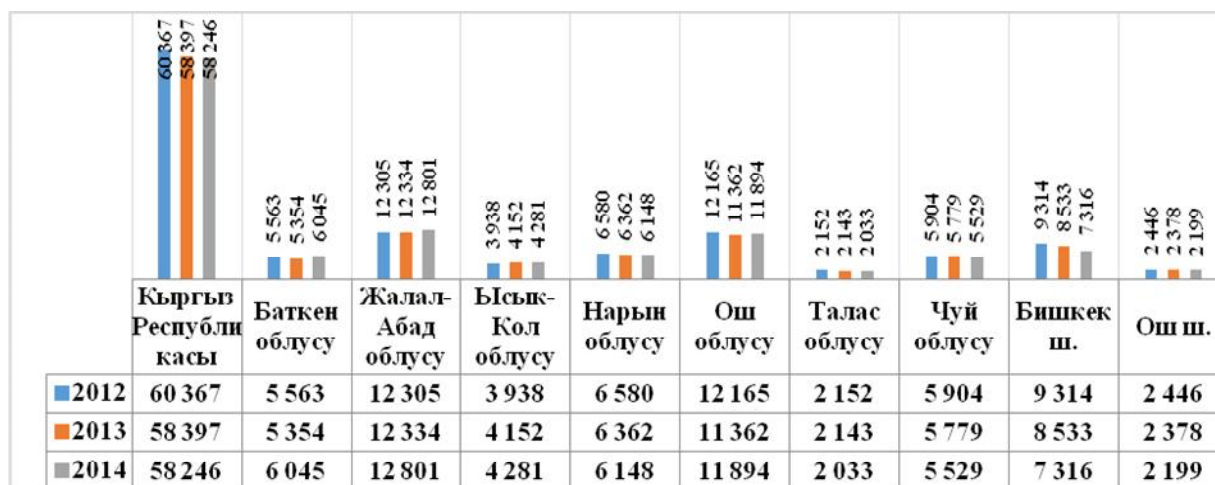
Бардыгы	30 745	30 131	30 330
Жогорку	4 197	3 985	4 146
Атайын орто	6 613	6 291	6 173
Жалпы орто	16 131	15 658	15 452
Толук эмес орто	3 804	4 197	4 559

*Улуттук статистика комитетинин маалыматы.

Жумушсуздуктун деңгээли (жумушсуздардын санынын экономикалык активдүү калктын санына болгон катышы) 2014-жыл боюнча 5,2%ды түзгөн. Калктын жумуштуулук деңгээли (жумуштуу калктын санынын изилденүүчү курактагы калктын санына болгон катышы) 2014-жылы 65,0%ды түзгөн.

Жумушсуз калктын саны өткөн жылга салыштырмалуу 141 адамга азайган жана 0,5% түзгөн. Жумуштуу калктын саны өткөн жылга салыштырмалуу 39700 адамга өскөн же 0,7%га, жумушсуздардын саны 151 адамга же 6,6% азайган.

Жумушсуздардын орточо курагы 2014-жылы 36,2 жашты түзгөн. Жумушсуздуктун жогорку деңгээли курактык көрсөткүч боюнча 16-21 жаштагылар (14,34%) жана 22-29 жаштагылар (29,05%).

Диаграммада 2012-2014-жылдары расмий түрдө катталган жумушсуздардын аймактар боюнча деңгээли (адам).

Жумушсуздуктун эң төмөн деңгээли Талас облусунда, ал эми эң жогорку деңгээли Жалал-Абад жана Ош облустарында байкалат.

Биздин көз карашыбыз боюнча, жумушсуздуктун төмөн деңгээлин жогору баалоо мүмкүн эмес. Эгерде Кыргызстандагы жумушсуздуктун динамикасын карасак, кайра куруу мезгилине чейин жумушка орноштуруу көйгөйлөрү такыр кездешкен эмес. Кыргызстандагы жумушсуздуктун жогорку деңгээли – бул эмгек өндүрүмдүүлүгүнүн начарлыгы, эмгек ресурстарын жайгаштырууну уюштуруунун төмөнкү көрсөткүчтөрү, ошондой эле аларды эффективдүү эмес жана толук ойлонбостон колдонуу. Изилдөөлөргө таянып айтсак,

Кыргызстанда жумушсуз болуу экономикасы өнүккөн өлкөлөргө салыштырмалуу – өтө ыңгайсыз. Кыргызстанда – жумушсуздук боюнча жөлөкпүл орточо 10-15\$ түзсө, АКШда 1000\$, ал эми Японияда \$2400. Ошондой эле жумушсуз болуу өнүккөн өлкөлөргө караганда аз сандуу Кыргызстандын калкы үчүн көнүмүш адат.

Албетте, Кыргызстанда жумушсуздарды иш менен камсыз кылган мамлекеттик органдар жумушсуздук менен күрөшүп келишет.

Узак убакытка жумушсуз жүргөн жарандардын абалы көбүнчө «жакырчылык, ден соолугунун начардыгы, билимдин жоктугу» менен түшүндүрүлөт.

Эмгек, миграция жана жаштар министрлигинин ишке орноштуруу башкармалыгынын башчысынын айтымында жыл сайын жумуш орундарынын жармаңкесин өткөрүп турат. Жумушсуздар ар жылы 45 миң жумуш оруну менен камсыз болушат. Акыркы төрт айда 12 миң адам ишке орношкон. Ошого карабай саны өсүүдө.

Министрлик белгилегендей жумушсуздардын көпчүлүгүнүн билими жок болгондуктан быйыл 6 миң адам адистик алуу үчүн окууга жөнөтүлгөн. Негизинен, газ-электр ширеткич, айдоочу, чач тарач, компьютерге оператор, эсепчи, ашпозчу, тигүүчү, электромонтажчы жана тракторист адистиктери боюнча окуу жүрөт. Мындан сырткары, жаңы орундарын түзүүдө чакан жана орто бизнести өнүктүрүү үчүн жумушсуз жарандарга чакан насыя берүү тажрыйбасы колдонулуп келет. Андай насыяларды 1800 адам алып, тигүү цехин, кичи-тегирмен жана тейлөө жайларын ачышкан. Бул көрсөткүч катталган жумушсуздарды азайтууга көзгө көрүнөөрлүк салым кошо алган жок.

Жумушсуздук көйгөйү Кыргызстандын эле баш оорусу эмес. Жыл сайын дүйнөдө ишсиз отурган жаштардын саны 40 млн адамдын тегерегинде болот. Мунун кесепети коомдогу коопсуздукка, дүйнө экономикасына, элдин социалдык абалына тиерин адистер айтып келүүдө.

Биздин оюбузча, эмгектин сапатын жана өндүрүмдүүлүгүн көтөрүү үчүн чет элдик тажрыйбаларды колдонуу менен, өкмөт тарабынан мамлекеттик стимулдук программаларды жакшыртуу зарыл. Мисалы, кошумча жумуш ордун түзгөн ишканаларга – салыктын ставкасын кыскартып, жеңил кредиттерди сунуштап, жумушчу күчүнүн квалификациясын жогорулатуу же кайра даярдоо иштерин курчутуусу зарыл.

Жумушсуздук жана жумуштуулук көйгөйүнүн темасы көпчүлүк илимпоздор тарабынан изилденген жана изилденип келүүдө. Бирок эмгекке жөндөмдүү Кыргызстандын калкын жумуш менен камсыз кылуу үчүн, ошондой эле жумушсуздукту – социалдык мүмкүн деңгээлге төмөндөтүү зарылчылыгы эң негизги көйгөй бойдон калууда.

Адабияттар:

1. Исхакова З.Д. Экономикс. - Б., 2013.
2. Закон КР от 3 августа 2015 года №214 О содействии занятости населения. Материалы из сайта Нацстатком.
3. Информационно-правовой портал ГАРАНТ [Электронный ресурс]. URL: <http://base.garant.ru/10164333/1/> (дата обращения: 06.01.2014).
4. Дадашев А.З. Занятость населения и безработица в России: проблемы регулирования // Вопросы экономики. - 2004.

Рецензент: к.и.н., доцент Бердиев А.Т.